

Төрөөбүт айылбабыт кэрэтин өйдүөххэ

Бары билэрбит курдук дьоннор уруккуттан омок сирдэрин кэрийэллэр, күүлэйдииллэр. Атын дойду айылбатын, дьонун-сэргэтин, олобун көрөллөр-истэллэр. Саха киһитэ ханна-ханна тийбэтэбэй!? Билигин оннообор, ордук эдэр өттө, дойдуларыттан көһөн баран таптаабыт сирдэригэр олохсуйаллар. Ол да буоллар кэтээн көрдөххө, Саха Сирин олохтоохторо кэлинни кэмнэ бэйэлэрин дойдуларын кэрийэн көрөллөрө, күүлэйдииллэрэ үтүө үгэскэ кубулуйан эрэриттэн киһи үөрэр. Ол курдук улуустарга туризм сыллата сайдан иһэрэ бэлиэтэнэр диэн суруйаллар даҕаны, кэпсииллэр даҕаны. Хас биирдии улуус бэйэтэ ураты айылбалаах, туспа кэрэлээх. Холобур собуруу, хоту сытар улуустар айылбалара киин улуустартан чынха атын. Илин энэр эмиэ туспа ураты дойду. Улуустарга омок дойдуларыттан да кэлэр ыалдьыттар ахсааннара элбиирэ ону туоһулуур. Оннообор кыһынны кэмнэ тымныыны боруобалаан көрөөрү Өймөкөөннө ааттаан-суоллаан кэлэр омуктар баар буоллулар. Ахсынны, тохсунньу тоһуттар тымныытыгар билисипиэттээх айанныыр омок дьонун биһиги бэйэбит көрө-көрө соһуйабыт, омуктар харса суохтарын сөбөбүт. Бэйэбит кыһын билисипиэт тэбиллибэт диэн өйдөбүллээх дьон буоллахпыт. Омок дьоно тугу барытын тургутан көрөллөрүн сөбүлүүр дьон эбит. Дойдубут биир дьону тардар хайысхатынан төрөөбүт айылбабыт кэрэтэ буоларын бары билэбит. Бэйэбит ону билэ-көрө сатаан Сахабыт сирин араас муннуктарыгар тийэ, түгэнэ сатыыр буоллубут. Биһиги айылбабыт тыытыллыбатах, киһи атаҕа тийэ илик сирэ элбэх буоллаҕа. Аныгы үйэ ыччата ону билэ-көрө сатаан, санаттан сананы арыяра хайбабыллаах. Биһиги урукку көлүөнэ урут билбэтэхпитин билэбит, истибэтэхпитин истэбит. Ол да иһин инникитин туризм өссө сайдарын туһугар араас бырайыактар үлэтиллэр, үксүүлэр. Саха Сиригэр туризм ордук сайдыбыт сирдэринэн Өлүөнэ очуостара, Булуус, Күрүлүүр, Киһилээх хайа, Харама хайата, Сиинэ

хайалара, тукулааннар, Буотама уо.д.а буолаллар. Бу маннык сирдэргэ дьон күүс-сэниэ эбинэн, ыраастанан, алгыс ылынан сынньанаары тийэйлэр. Дойдубут хатыламмат, кэрэ көстүүлээх сирдэрин туһунан төһө бабарар суруйуохха, кэпсиэххэ сөп. Мин үөрэтэр оҕолорбор эмиэ мэлдьи кэпсиибин, билиһиннэрэбин, быһаарабын. Аныгы оҕолор сүрдээбин билэллэр эбит. Дьоннорун кытары күүлэйдии, сынньана барар оҕо да ахсаана сыллата элбээн иһэр. Бу маннык кэрэ сирдэринэн сылдьар оҕо өйө-санаата уларыыр, көрүүтэ кэниир, төрөөбүт дойдутугар таптала күүһүрэр дии саныыбын. Билигин педагогтар иннилэригэр патриотическай тыынна иитии сүрүн сруктартан биридэстэрэ диэтэхпинэ сыыспатым буолуо. Хас биирдии оҕо бэйэтин дойдутун таптыырыгар, бэриниилээх буоларыгар араас хайысхалаах үлэ ыытыллар. Мин үөрэнээччилэрбэр биһиги айылҕабыт дьыл хайа да кэмигэр кэрэ диэн кэпсиибин. Дьиннээх кыһын, саас, сайын, күһүн биһиэхэ эрэ баар диэтэхпинэ сорохтор соһуйаллар, ол аата хайдах дииллэр. Оччоҕо кыһыммыт тымныы, сааспыт чабылхайдык кэлэр, сайыммыт итии, көмүс күһүммүт күндү диибин. Сахабыт сирэ киэн сиригэр тайаан сытар буолан географическай балаһыанньата да араас, үөрэтэргэ да интэриэһинэй. Оҕолорбун сиргэ, тыаҕа сатаан сылдьарга, компастаах сылдьан туһанарга, каартаны сатаан аабарга үөрэтэбин. Айылҕаны таптыыр, кинилиин сатаан алтыһар киһи олох олохторугар чэпчэки буолара биллэр суол. Билинни үйэбэ оҕолор ол туһунан өйдүүлэрэ, билэ-көрө сатыыллара наһаа үчүгэй. Ордук үрдүкү кылаас үөрэнээччилэрэ сэнээрэллэр, география өттүнэн билиигэ-көрүүгэ бағалаахтар. Атын омок да сиригэр бардахтарына бу билиилэрэ олус туһалыаҕа диэн эрэнэбин. Уопсайынан киһи бары наукаҕа ылбыт билиитэ киһи олох олохторугар туһалыахтаах буоллаҕа. Оҕолортон ыйыталастахха омок сиригэр күүлэйдии барыан бағалаах оҕо элбэх эбит. Оннооҕор орто сүһүөх кылаас үөрэнээччилэрэ мин улааттахпына омок сиригэр олоруом, үлэлиэм дииллэрин соһуйа истэбин. Бэйэбит дойдубут кэрэтэ, айылҕатын

мааныта сүрдээх үчүгэй эбээт диэн өйдөтө сатыбын, төрөппүттэргэ эмиэ быһаарабын. Төрөппүт тугу сөбүлүүрэ, сатыыра, ону оҕотугар үөрэтэрэ олус суолталаах. Кинилэр төрөөбүт айылбаларыгар сыһыаннара, тапталлара оҕолорун иитэллэригэр сүрүн орук буолар. Онон бэйэбит төрөөбүт дойдубутун кэрийэн көрүөххэ, оҕолорбутугар кэпсиэххэ, тапталы инэриэххэ, дойдуларыгар бэриниилээх дьону иитиэххэ!

Афанасий Гоголев, география учуутала,

Мүрү 1№-дээх орто оскуолата